

MÜTAREKE YILLARINDA TIBBİYE (1918 - 1923)

(İstanbul Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Kürsüsü Seminer Konuşmaları)

Dr. Feridun FRİK

Bu yazı, Osmanlı Devletinin çöküşü, Cumhuriyet Türkiye'sinin doğuşu ve benim Tıp öğrenciliğimi kapsayan bir devrenin öyküsüdür.

1918

Birinci Dünya Savaşının (1914 - 1918) son yılı olan 1918 Haziranında Askeri Tıp Okuluna kaydoldum. 1900 doğumluların silâh altında bulunmalarından dolayı üç haftalık bir süre için 12 kişilik bir grup halinde önce Göztepe, sonra Pendik'teki askeri birliklerde staja gönderildik. Tıbbiye'ye döndüğümüz zaman 118 kişilik bir arkadaş grubu ile karşılaştık. Gece gündüz bir arada bulunmak, pek çabuk birbirimizle tanışıp kaynaşmayı sağlamıştı. Haydarpaşa'daki güzel yapının, Selimiye yönünde ve binanın 2/3 ünü oluşturan kısmında derslere devam ediyor. Haydarpaşa yönündeki 1/3 lük bölümde ise Askeri Tıbbiye öğrencisi olarak yiyip içiyor, yatıp kalkıyorduk. Kısa bir süre sonra Azerbeycandan gelen 5 öğrenci de aramıza katılıyor ve yabancı ellerdeki soydaşlarımızın sevgisini getiriyordu.

Bu sıralarda savaş meydanlarından gelen haberler üzüntülü idi, ni tekim savaş ortaklarımızdan (Almanya, Avusturya - Macaristan, Bulgaristan), Bulgarlar ansızın silâhları bıraktılar (26 Eylül). Bu suretle (Dörtlü İttifak) denilen cephenin bir halkası koptu, biz de ortaklarımızdan ayrı düştük. Ve Türkiye bu yalnızlığın itildiği çaresizlik sonucu (Dörtlü İtilâf) olan (İngiliz, Fransız, İtalyan, Rus) grup ile Limni adasının Mondros limanında mütareke imzalamak zorunda kaldı (30 Ekim).

3 Kasım'da son kabinede görevli olan Bakanlar ile İttihad ve Terakki partisinin önemli üyeleri ve bu arada Tıp Fakültesi Adli Tıp (Tıbbi Kanuni) hocası Dr. Bahaettin Şakir (*) ile Dr. Nazım (**) yurdu terkettiler.

(*) Berlinde ermeniler tarafından 1922 de öldürüldü.

(**) İzmirde Atatürk'ü öldürmek için hazırlanan harekete katılanlar arasında yargılanarak idam edildi (26.8.1926). Dr. Tevfik Rüştü Aras'ın bacanağı idi. Yıllar sonra (1972) Dr. Aras'tan dinlemiştim: Dr. Aras bir müzakere dönüşü, İstanbulda dinlemekte olan Atatürk'ü Perapalası'ya ziyarete gider, odasının

13 Kasımda 22 İngiliz, 17 İtalyan, 12 Fransız ve 4 Yunan harp gemisinden oluşan bir konvoy, gûya (güvenlik sağlamak) bahanesi ile İstanbul limanında demirlediler.

Tıbbiye pencerelerinden büyük bir hüznle tanık olduğumuz bu olay, huzurumuzu kaçırmıştı, hocalarımız bile derslerde bu durumu konu yapıyor, moralimizi desteklemeğe çalışıyorlardı. Ve kış ayları, gelecek baharın nelere gebe olduğu endişesiyle geçti.

1919

16 Mart'ta İstanbul tamamiyle işgal orduları emrine girdi, Şehzadebaşındaki bir karakolu korumak isteyen bir avuç Türk askerinin öldürülmesiyle başlayan yeni terör hareketi, her tarafa asılan emirlerle, karşı hareketlerin ölümle cezalandırılacağını ilân ediyordu.

İngilizler 150 kişilik bir tutuklama uyguladı ve bu grupta dahiliye hocamız Prof. Dr. Süleyman Numan Paşa ile, Göz Kliniği hocamız Prof. Dr. Esat Paşayı (Işık) da Malta Adasına sürgün ettiler.

Bu arada Askeri Tıbbiyenin bir bölümüne bir İskoç - İngiliz birliği yerleştirildi. Düzenimiz tamamiyle bozulmuştu, çatı katına taşınan yatakhanelerde bir göçebe hayatı başlıyordu, tuvalet yokluğundan dolayı teraslara konan bidonlar pisuar olarak kullanılıyordu. Bir süre sonra bu birlik yerine bir İrlanda birliği getirildi. Damat Ferit Paşa kabinesi işgal idaresine yaranmak için (Divanı Harp) kurdu. Beyazıtta ve sonradan Morfologi Enstitüsü yapılmış olan yerde Bekirağa bölüğü denilen bir binada toplanan bu mahkemenin reisi Kürt veya Nemrud diye anılan Mustafa paşa idi. Bir çok bilim ve siyaset adamı ile, idareci ve gazeteci aydınlar tutuklu olarak yargılanıyordu. Bunlar arasında Boğazlıyan'da kaymakam iken ermenilere kötü muamele ettiği gerekçesi ile Kemal beye ölüm cezası verildi ve 8 Nisan günü Beyazıt meydanında asılmak suretile uygulandı. Büyük bir kalabalığın tören şekline getirdiği cenaze alayı (Şehidi Vatan) etiketli çelenkleri taşıyan ve tıbbiyelilerin de katıldığı bir gösteri halinde mezarına kadar uğurlandı.

Okuldan izinsiz çıkma nedeniyle 17-21 Nisan günleri ilk hapis cezasını çektim. 35 lilerden Manisalı Cemil (sonraları Millet Vekili), 38 liler

da bulunan dahiliye vekili Şükrü Kaya gittikten sonra Atatürk, Dr. Nazım olayına değinir «yaptığım bütün tekliflere rağmen İttihatçılar idareyi ele geçirmek kararını uygulamak için beni ortadan kaldırmak istediler, onlar gelirse yurda yararlı olmayacakları aşikârdı, bu nedenle tasfiye edilmeleri gerekti» diye olayın analizini yapmıştır.

den Muzaffer (Sander), ve Nusret (Cansen), sınıf arkadaşım Necdet Rüştü (sonra okulu terkeden gazeteci, şair) ile kodes denilen tahta bölme hücrelerde kaldık (*).

19 Nisanda Ermeniler Kars bölgesini işgal ettiler. 29 Nisanda İtalyanlar Antalyayı, 13 Mayıs'ta Fransızlar Adanayı, 15 Mayıs'ta da Yunanlılar İzmir'i işgal ettiler. Bu hareketler ezik ve üzgün olan kalplerimizde birdenbire büyük bir tepki yaptı ve nefretle dolu öç alma duygusunu kamçılıdı. Yurdumuz bir ölü terekesi gibi bölüşülüyor ve yıllardanberi için için beslenen kötü niyetleri bütün çıplaklığı ile ortaya çıkarıyordu. İşte bu sırada bir 19 Mayıs günü Mustafa Kemal Paşa Samsun'a çıkıyor, ulusun ve yurdun ters düşen talihini, yeniden döndürecek teşebbüslere geçiyordu. Bunu kısa sürede anlayan işgalciler 27 Mayıs günü İstanbul'da 67 kişiyi daha tutukladılar. Bu günler Prof. Esat Şerafettin ile Çamlıca sırtlarında botanik ekskursionu yapıyor ve resimler çekiyorduk. 23 Temmuz'da Erzurum'da toplanan kongrede Mustafa Kemal yurdu kurtaracak hareketin başladığını ilân ediyordu.

Bunu 4 Eylül'de Sivas'taki kongre izledi. Bu kongreye Tıbbiyeden iki kişinin katılması kararlaştırıldı. Fakat toplanabilen para ancak bir kişinin harcamasına yetecek kadardı, bu nedenle yalnız 1337 (1921) lilerden Hikmet (Boran) gönderilebildi. Bu kongrede Tıbbiyelinin sesi (hiç bir yabancı devletin mandasını kabul edemeyeceğimizi) büyük bir cesaret ve inançla bildiriyor, M. Kemal de takdirle karşılıyordu (**). Yıl sonuna doğru 27 Aralık'ta Ankara Anadolu hükümetinin merkezi ilân edildi, bu çok anlamlı karar büyük sonuçlara başlangıçtı.

1920

Kış ayları, bütün antenlerimizle Anadolu'yu izleyerek geçti. 14 Mart günü Tıbbiye'nin 94. kuruluş yılı kabul edildi ve Kadıköy Apollon (sonradan Hâle ve şimdi Reks adı ile sinema binası olan yerde idi) sineması salonunda bir törenle kutlandı. Eski hocalarımızı da davet için görev alanlar içinde ben, Prof. Dr. Feyzi Paşa'yı, Şehzadebaşında Feyziye çarşısı denilen blok yanındaki konağında ziyaret ettim. Tıbbiye kuruluşunun başlangıcını daha eski yıllara dayamak isteyenlerin yayımları uzun yıllar sürdü. 23 Nisanda Ankara'da Millet Meclisi toplandı ve İstanbul hükümetinin yetkisi kaldırılmış oldu. Millet vekilleri topluluğu, ulus ve yurt adına karar yetkisi olan tek kuruluş oluyordu.

Bu sırada sınıf arkadaşımız Mahmut Esat öldü.

(*) Dr. Asaf Koryak, Dirim Tom 51, Sayfa 119.

(**) Dr. Ahmet Selgil, Dirim Tom 49, Sayfa 32

İstanbul hükûmeti ve başında bulunan Damat Ferit Paşa Anadoluca istenilmeyen adamdı, çeşitli yollardan halkı uyarmak gerekiyordu. Milli Emniyet ile işbirliği halinde çalışıyorduk, Beyazıtta Bakırcılardan kapalı çarşıya giden yolun başında, kepenkleri kapalı küçük bir matbaada hazırlanan İradei Milliye gazetesi, o zaman Çarşıkapıda olan evimize gece getiriliyor ve ertesi sabah tanyeri ağarmadan alınıp dağıtılıyordu. Bu işte çalışan sivil ve asker karışımı ekipten bazıları yakalanıyor, fakat uzun ve kısa tutuklamalarla serbest bırakılıyordu.

Nebatat muallim muavini Dr. Kadri bey tetanos aşısı allergisi ile öldü.

10 Ağustosta İstanbul hükûmeti Sevre muahedesini imzalamak zorunda kaldı. Bu anlaşma Türkiye ve Anadolu ortasında bir kaç ilden başka bir şey bırakmıyordu. Sultanahmet Meydanını dolduran binlerce halkın protesto mitinglerinde tıbbiyeliler de yer alıyordu. Ayrıca basılı protesto notaları imzalatırılarak işgal kuvvetlerinin İstanbul'daki elçiliklerine gönderiyorduk.

Anatomi frospektörü Dr. İsmail Hakkı bey de ansızın öldü.

Hafta sonları buluşup dolaştığımız bir arkadaş grubu vardı. Edebiyat fakültesinde öğrenci Nizamettin adlı bir Hindistanlı genç de bu grupta idi. Güler yüzlü, siyah kadife renkli, inci gibi dişleri ile enteresan bir gençti. Bir gün bize Divanyolunda Şark mahfeli denilen binada, Hindistan müslümanları adına Ankaraya para yardımı getirdiğini söylediği, orta boylu, tıknaz ve 40 yaşlarında ve Mustafa Sagir adlı bir adamı tanıttı. Türkçe bilmiyordu. Ankaradan dönüşte tekrar görüşmek üzere ayrıldığımız bu adam kısa bir süre sonra İngiliz casusu olarak Ankarada tutuklandı ve idam edildi. Nizamettin'i de bir daha göremedik.

Yıl sonundan evvel 30 Kasımda Ermenilerden geri alınan Kars bölgesi için 3 Aralıkta Gümrü'de bir anlaşma imzalandı. Bu, Ankara için ilk kazançtı ve çok anlamlı idi. Yılın son günü Anatomi hocamız Mazhar Paşa öldü ve 31 Aralıkta Tıbbiye önünde yapılan bir törenden sonra tabutu Karacaahmet mezarlığına kadar talebeler tarafından taşındı.

1921

4 Ocakta Ayasofya Camiinde Mazhar Paşa için mevlût okuttuk. 9 Ocakta 1. İnönü savaşını kazandığımız haberi geldi; o gün yine okuldan izinsiz olarak çıktığım için ikinci kez hapis cezası aldım. Bu cezada sınıf arkadaşım Fethi Şevket ve İsmet (futbolcu) beraberdik.

1 Nisan güzel bir bahar müjdesi olarak 2. İnönü savaşının kazanıldığı haberi gönüllerimize ümit serpti. Harbe katılmak için bazı arkadaşların Anadoluya geçmesi devam ediyordu.

Askeri elbise ile okuldan çıkma yasağı kondu.

25 Nisanda 3. kez, yine okuldan izinsiz çıkma nedeni ile hapis cezası verildi. Bu cezayı 337 lilerden Ramî Abdülmecit (Yargıcı), 338 lilerden Aziz Kâmil (Perkün), bizim sınıftan İrfan Lutfî (Şen) ile birlikte çektim. Bu ceza sonuncusudur, çünkü artık sınavlar devresi gelmiş, âvareliğe son vermek zorunlu olmuştu. Ama, dışarı çıkamamak, çıkınca karşılaşılacak olaylardan korunmak için tiyatro ve müzik geceleri düzenlemeği daha da sıklaştırmak gerekmişti. Bu anılarımı Dirim 49. Tom da yayınlamıştır. Okul müdürü Dr. Hulûsi (Alataş) önce itiraz etmiş, sonra anlayış göstermişti. Bu suretle Şehir Tiyatrosu (Darülbedayi) repertuarında bulunan Hüseyin Rahmi'nin (Mürebbiye), Hüseyin Suat'ın (Kayseri Gülleri), Vefik Paşanın Moliere'den çevirdiği (Zor Nikâh), Halit Fahrinin (Baykuş, İbni Refik Ahmet Nuri'nin (Lokmanzadeler), Akagündüz'ün (Muhterem Katil), Reşat Nuri'nin (Karanlık Kuyu) (Bir Donanma Gecesi) gibi eserlerini oynadık.

8 Mayıs günü Higiyen hocası Aristidi Paşa ile Anadoluhisarındaki bentlere giderek, şehir suları hakkında yerinde incelemeler yaptık.

Sınıf arkadaşlarımız Ahmet Abdurrahman ve Emin Bilâl öldüler.

Bu yıl içinde Fakülte Yönetim Kurulu kararı ile önce Anatomiye (Mouchet), Ortopediye (De Lacombe), Klinik Kimya dersine (Boutonnet), sıcak memleketler hastalığı adıyla kurulan yeni kürsüye (De Lamare), ve Urolojiye (De Cumot) adlı Fransız hocalar getirildiler. De Lacombe'un yanına Dr. Akif Şakir, De Lamare yanına Dr. Sait Cemil muavin oldular.

23 Ağustosta Sakarya'da bir savaş başladığını haber aldık, heyecan içinde geçen günlerden sonra, 30 Ağustosta Başkumandan savaşının büyük bir zaferle sonuçlanması bizi çılgınca sevince boğdu, ve nihayet 9 Eylülde İzmir geri alınarak Yunanlılar denize döküldü.

Kabımıza sığamıyorduk, yeniden dünyaya gelmiştik. 30 Ekimde Malaya götürdüklerini serbest bırakmak zorunda kalan İngilizler de sonun yaklaştığını anlamışlardı. Dr. Süleyman Numan ve Dr. Esat Paşalar İstanbul'a geldiler.

Fakülte Divanı kadınların da tıp öğrenimi yapmasına karar verdi.

1922

Osmanlı devletinin birinci dünya savaşında Sadraâzamı (Başvekil) Mısırlı Prens Sait Halim Paşa harp sonrası İtalyaya yerleşmişti. 1922 yılı ilk ayı Roma'da ermeniler tarafından öldürüldü. Cenazesi İstanbul'a getirildi ve 29 Ocak günü türenle Türbe'de toprağa verildi. Anadolu hareketi hakkında ters düşüncelerini savunmakta olan bazı hocalara karşı Nisan'da talebe bir karar almış ve bu hocaların üniversite kadrosundan çıkarılmaları için Rektör Prof. Dr. Besim Ömer Paşa'ya başvurmuştu. Bu hocalar Edebiyat Fakültesinden Dr. Rıza Tevfik, Cenap Şehabettin, Ali Kemal, Hüseyin Daniş ve Varsamyan idi. Talebe bu hocaların derslerine girmiyor ve sonucu bekliyordu. Uzun tartışmalardan sonra nihayet 30 Eylülde Üniversite kararı ile hocalar çıkarıldı ve bu suretle talebe de yeniden derslere devama başladı.

İşgalciler bu arada Mudanya'da Anadolu ile pazarlığa başladı. 11 Ekimde Anadolu hükûmeti adına İsmet İnönü ile mütareke imzalamak zorunda kaldılar.

19 Ekim'de Refet Paşa Anadolu'nun ilk temsilcisi olarak coşkun gösterilerle İstanbul'a geldi ve üç gün sonra (22 Ekim) de Tıbbiyyeyi ziyaret etti.

1 Kasım'da Anadolu hükûmeti saltanat idaresini lağvetti ve 17 Kasımda son padişah olan Vahidettin bir İngiliz harp gemisile İstanbul'dan ayrılarak İtalya'da yerleşti ve orada öldü.

Bu yıl sınıf arkadaşlarımız Ziya Adil ve Nihat Lütfi öldüler.

1923

Okulda son yılımız. 7 Haziranda dersler kesildi. Kısa sürelerle son sınavlar başladı.

24 Temmuzda Lausanne sulh anlaşmasını imza eden İsmet İnönü heyeti büyük bir sevinç gösterisi ile karşılandı.

Türkiye artık yeniden topraklarına ve bağımsızlığına kavuşuyordu.

18 Ağustosta sınıf arkadaşlarımızdan 6 kişilik ilk posta imtihanları bitirerek subay elbiselerini giydiler.

Anatomi muallim muavini Tevfik (Köse) bey ansızın öldü.

2 Ekimde İstanbul düşman kuvvetlerinden kurtarıldı. Büyük bir debdebe ile gelmiş olan üç büyük devletin orduları Dolmabahçe meyda-

nında yapılan bayraklara selâm töreninden sonra, geldikleri gemilere binerek ayrıldılar.

6 Ekim günü Anadolu ordusu, halkın sevinç göz yaşları içinde İstanbul'a geldi. Sokaklarda kurulan taklar, çiçek ve konfeti yağmuru ile karşılandılar.

27 Ekimde Gülhane stajı başladı. Bir kaç dersin geciken sınavından dolayı, ben aynı gün katılamadım.

Fransızlar işgal ettiği için Gümüşsuyu hastanesinde yerleşmiş olan Gülhane, bu arada boşalan Sarayburnundaki binasına taşındı.

Tıbbiyeye başladığımız zaman sınıfta 118 kişi idik. 10 kişi okulu terkederek ayrılmış, 12 kişi sivil öğrenciliğe geçmiş, 6 kişi okul süresince hayata gözlerini yummuşlardı. Bu suretle biz 88 kişilik kadro ile staj yaptık, 2 arkadaşımız da bizden sonraki staj devresine kaldılar.

Sivil öğrenim yapan sınıf arkadaşlarımızın sayısı 50 civarında idi. 4 ü ayrıldığı için 46 kişi olarak diploma aldılar ve o yıl çıkan bir kanunla beş yıl Anadolu'da hükümet tabipliği yapmak zorunda kaldılar. Bu sınıfta 5 ermeni, 3 rum, 2 yahudi arkadaşımız vardı. 4 ermeni ve 3 rum arkadaşımız yabancı memleketlere gittiler. Asker 3 ve sivil 2 olmak üzere 5 arap asıllı arkadaşımız da Suriye, Amman ve Mısır'a göç ettiler.

İlk yıl okul müdürümüz Burhan (Binzet), sonra Mustafa Talat (Özkan), Hulûsi (Alataş) ve son yıl Yusuf Ziya (Somer) idi.

29 Ekimde Cumhuriyet ilân edildi ve biz Cumhuriyetin ilk hekimleri olarak diploma almak mutluluğuna erdik.

